

Ferrer de Tarrés

L'ofici de ferrer al municipi de Tarrés (les Garrigues). Un tomb per la vida d'un ferrer de poble

ipecc

Arnau Galí i Montiel

L'ofici de pagès ha estat el regulador de la totalitat de la feina terra endins, tal com el de mariner ho ha estat a la costa. Durant molt de temps, feinejar al tros era la columna vertebral de les societats rurals i tot el que s'hi feia girava entorn d'aquesta feina. N'hi havia d'altres que gairebé gaudien d'aquesta importància, com podia ser el transformador de la farina en pa, el forner, o aquell que deixava les pedres que la natura li donava en forma de maó, el picapedrer. Tots, però, requerien i necessitaven un ofici comú que els mantingués, que els construís les eines que eren de menester en cada ofici: el ferrer.

Tarrés, situat a cavall entre les comarques de les Garrigues i la Conca de Barberà, tot i pertànyer a la primera, fa vida cap a la segona. És un dels centenars de pobles afectat per l'èxode rural cap a les ciutats, massiu a mitjan segle xx. La població va disminuir en picat a partir de 1950 i amb ella, els oficis típics de terra endins. El 1982 va morir Francisco Pujol i Pelegrí, l'últim ferrer de Tarrés. En morir, la ferreria va emmudir ja per sempre, ja que ningú li va seguir els passos com ell havia fet de son pare i aquest del seu. Tres generacions —que sapiguem!— de ferrers van acabar-se quan ell va passar a millor vida. Les eines i la ferreria les va heretar el seu

cunyat, germà de la dona que es casà amb ell anys enrere, morta anys abans. El cunyat i la seva dona l'havien cuidat en la seva vellesa.

Al voltant de 1990, un jove del poble va anar a la ciutat a estudiar història. Va aprendre la importància de mantenir viva la memòria dels pobles per seguir mantenint la pròpia identitat. Anys després, va esdevenir alcalde i va proposar a un jove inquiet treure la pols d'aquestes eines, saber quins estris hi havia a la ferreria, investigar per a què servien i guardar-les amb condicions. Heus aquí el resultat.

Quan vam començar la feina, les eines estaven tal com el ferrer les havia deixat 28 anys enrere. Ningú les havia mogut, tret per deixar espai a algun trasto. Unes reformes al pis de dalt de la ferreria n'havien tallat la sortida de fum, però la fornall era allà, on l'havien construït, com veuríem temps més tard, a final del segle xix. Una magnífica manxa feta de cuir i fusta encara alimentava, a través del tub, la part del foc que li interessava al ferrer en cada moment. Desenes d'eines de totes les mides, fetes sobretot amb ferro, omplien l'estança. La feina era encisadora tot i que del tot desconeguda per a qui l'havia de començar.

Gràcies al suport del personal de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de

Catalunya vam conèixer l'existència d'un inventari similar al que ens havíem proposat de fer. Lluïsa Amenós havia fet quelcom similar un xic lluny del nostre territori,⁽¹⁾ però que per començar en teníem més que suficient. Sort en vam tenir, tant d'ella com de la seva tasca. L'estudi que ens havíem proposat comprenia l'inventari i el recompte de totes les eines, la catalogació, la descripció, la siglatura i l'emmagatzematge en condicions. Existeix la intenció per part de l'Ajuntament de fer algun tipus d'actuació en el sentit de museïtzar d'alguna manera les eines. Davant la impossibilitat de fer-ho en l'espai original, ja que són els baixos d'una casa particular, les eines seran guardades fins a trobar l'emplaçament idoni.

Una a una les eines han estat mesurades, anomenades i enumerades. De moment, hem trobat 80 eines de tot tipus: martells, malls i martellets especials de ferrar, una de les feines preferides del nostre protagonista; l'enclusa i la mola d'aigua, elements immobles situats al lloc on van estar col·locades molts anys enrere; un reguitzell d'estenalles de totes mides i formes; claus, filera de passada, porta fileres, femelles, mascles... En definitiva, totes les eines que calien a un ferrer de poble.

Val a dir que gràcies a parents més joves del ferrer, nebots que llavors no

Foto de conjunt de la ferreria de Tarrés. Gener de 2010. LAURA LASCORZ I FERNÁNDEZ

van voler seguir la seva petja, vam saber que la ferreria era un punt d'encontre. El ferrer era pagès d'ofici principal. Alhora es dedicava a matar el porc, fer de *matarife*: anava de casa en casa quan tocava a donar l'estocada definitiva al preuat animal. Fins al 1951 també s'ocupava de repartir el correu: l'anava a cercar a la propera Vinaixa, on arribava el tren, i el repartia per les cases de Tarrés, llavors més poblat que ara. Ara sí, quan tot això estava fet i plovia, el ferrer feinejava a la ferreria. Només tenia una feina fixa d'aquest ofici: ferrar animals. Els diumenges, gent de tota la contrada feia cua davant la porta de la ferreria, datada de 1897. Sembla que la fama de fer-ho bé, bo i econòmicament assequible havia arribat als pobles del voltant. D'un cop d'ull guaitava les mides de ferradura que li eren necessàries a l'animal que, nerviós, entrava a l'estança. La fornall les escalfava fins a la temperatura desitjada pel ferrer que, àgil, les agafava i els donava forma. Prèviament, els havia desclavat amb el desclavador, eina també trobada i inventariada. El botavant, de dos tipus per a les diferents peüngles tractades, ajudava a arrancar la part

morta de la pota de l'animal. La ferradura s'escalfava i se li aplicava a la bèstia per tal que cicatritzés si havia quedat alguna part de la zona a carn viva. Els claus fixaven la peça. Aquest procés era fet amb destresa i hàbilment, segons han coincidit totes i cadascuna de les persones entrevistades. Sembla que el ferrer era conegut per les seves habilitats, que l'obligaven a visitar altres pobles de la comarca on en requerien els serveis. Així doncs, entenem que la feina de ferrer la feia quan no havia d'anar al tros, quan no havia de repartir cartes i quan no era requerit per degollar porcs. Els dies de pluja o de neu, quan el fred colpejava en els crus hiverns de les Garrigues, la ferreria era un lloc ideal per conversar i fer petar la xerrada. El ferrer, fins i tot tenia un mall especial de «visites», amb el qual feia que el jovent del poble l'ajudés en alguna tasca quan ho necessitava.

La matèria primera sembla que se la feia portar de Lleida. Agafava la bicicleta fins a Vinaixa, on agafava el tren. Pujava fins a Lleida i, segons hem pogut saber per un nebot seu, comprava tot el que li feia falta a una coneguda

ferreria que encara existeix ara. Alguns dies després, el transportista li ho portava a casa. Tots els elements se'ls feia a partir de les barres de ferro que més li interessaven: les ferradures eren barres llargues de ferro, sense cap forat. Els elements decoratius no tenien cap mena de corbatura. Les arades, construïdes segons els motlles d'unes pedres i d'un conjunt de formes de cuir, també inventariades, eren grans planxes del que avui anomenaríem *xapa*. Inquiet i conscient de les vicissituds de la vida al camp, va proporcionar uns terrenys per a la construcció del sindicat, la seu de la cooperativa que, pels volts de 1960 i durant alguns anys, va presidir. Aquest espai va albergar les tines on s'emmagatzemà el most del raïm recollit durant una pila d'anys.

Durant tota la vida, Francisco Pujol va ser un manetes. Tot s'ho feia ell i tothom del poble que necessitava quelcom relacionat amb el ferro li ho demanava: claus, eines, posa-testos, baranes, penjadors, làmpades, panys, frontisses... Un altre dels serveis que oferia a les dones era soldar amb plom les olles de fang. N'havia après la tècnica i tothom li portava l'estri perquè el reparés.

La vida del municipi va disminuir de ritme a l'hora que ho feia de població. A partir de 1960, l'èxode rural va colpejar la Catalunya interior i Tarrés no en fou una excepció. A mesura que es quedava sense feina, el nostre ferrer es dedicava més a fer tot tipus d'estris decoratius: moltes de les baranes que trobem pel municipi són fetes d'ell, així com elements de l'interior de les cases.

Les eines, un cop comprovat l'estat, han estat siglades. No hem considerat oportú agrupar-les per tipus, ja que no hi hem vist la necessitat. Totes les eines tenen un número corresponent a l'inventari de l'IPEC, que és el mateix número de fotografia i que correspon al número d'eina atorgat en el

treball realitzat. Un cop fet això, han estat embolcallades amb el plàstic de bombolles i dipositades en caixes, on romandran fins que l'Ajuntament, dipositari com a representant del municipi —qui volia, el cunyat hereu, que en fos el propietari— consideri i trobi el lloc oportú per museïtzar-les.

Val la pena fer esment d'una peça important, bonica i de les més grosses de la col·lecció: a banda de la fornall, l'enclusa o el conjunt de la ferreria, la manxa constitueix un dels elements més singulars del taller. A partir de la consulta feta al Departament de Conservació i Restauració del Museu de l'Art de la Pell, es determina que la manxa de fornall és de principi del segle XIX i és feta a Catalunya. Té 2,7 metres de llarg i 1 metre d'alçada. Està formada per dues tapes de fusta unides per sis costelles, també de fusta, amb una tira de cuir clavetejat que fa la funció d'un acordió que expulsa l'aire cap a la fornall. La punta és un tub metàl·lic de secció circular. En un extrem de la tapa hi penja la cadena que, estirant-ne una altra penjada a tocar de la xemeneia de la fornall, bufa l'aire que requeria al foc. Segons els mateixos tècnics, l'estat de conservació és força dolent fruit del pas del temps i necessita una neteja i restauració importants.

Amb aquest darrer paràgraf hem volgut explicar el valor d'una ferreria com la de Tàrrés. Els pobles petits tenen, en la memòria del que van ser, quelcom molt valuós, ja que és, segurament, la memòria d'un país, d'unes persones i d'un tipus de vida el que ha forjat qui som en l'actualitat. Recuperar la memòria, i inventariar-la per no perdre-la és el nostre petit gra de sorra. ■

NOTES

- (1) Vegeu Amenós, Lluïsa. *Glossari de l'ofici de ferrer*. Treball de recerca becat pel Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana. 2004.

Dones i mans

L'art titellaire en clau de gènere

ipecc

Cristina Robledillo

L'estudi que presentem pretén donar visibilitat al col·lectiu femení vinculat a la professió titellaire de la ciutat de Barcelona, interessant-se per indagar en unes històries de dones concretes, per conèixer-ne les vides, les il·lusions i les dificultats que troben al camí. La investigació s'ha articulat a partir de l'observació participant, la recerca bibliogràfica, la realització d'entrevistes obertes i grups focals, per tractar punts que havien estat destacats a les entrevistes, i la posterior anàlisi de tota la informació que conflueix en una monografia. A part del material escrit, cal afegir l'arxiu sonor de les entrevistes i dels grups focals, les fotografies realitzades i cedides per Jesús Atienza sobre les dones participants a l'estudi i la gravació en vídeo de la trobada de les dones participants a l'estudi de Tristán Pérez, Maria López i Rita Stivala. Tots aquests materials de suport han facilitat la tasca d'anàlisi i constitueixen una documentació històrica fins ara inexistent.

In memoriam

La història dels titelles a Catalunya ens recorda com les companyies de titelles es basaven en les estructures familiars per mantenir un funcionament òptim. A final del segle XIX, principi del XX, l'espai «natural» de la dona era la

llar. L'home era l'encarregat de portar el teatre al carrer, fer la representació, etc. L'espai públic era l'espai «natural» de l'home. El que es fa difícil creure és que essent les representacions de titelles la base econòmica de les famílies de tradició titellaire, les dones quedessin totalment exemptes de participar-hi.⁽¹⁾

Amb el pas del temps, la dona s'anima a trencar la marcada divisió dels espais. Però aquest fet no resulta suficient. La segregació educativa en funció del sexe marcarà les dones que durant la prime-

■ Mariona Masgrau i Teresa Calafell, dones capdavanteres en el treball solista. 10 d'octubre de 2005 i 25 de setembre de 2000. ARXIU PERSONAL DE JESÚS ATIENZA